

АНГЛІЙСЬКІ ЕТНОНІМИ ТА ЕТНОФОБІЗМИ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

Лариса ЯРОВА (Кіровоград, Україна)

В статті розглядаються особливості англійських особових імен, а також визначені тенденції їхньої асиміляції українською мовою шляхом аналізу оригінальної та перекладної художньо-белетристичної й науково-популярної літератури.

Ключові слова: етнофобізми, етнімі, конотація, переклад.

The article deals with the peculiarities of English proper names. New tendencies of their assimilation in the Ukrainian language through analysis of belle letter and scientific styles are defined.

Key words: ethnophobism, ethnic names, connotation, translation.

Проблеми міжнаціонального спілкування на сучасному етапі розвитку світової спільноти зумовлюють пріоритетність проведення функціонально орієнтованих лінгвістичних досліджень, спрямованих на вивчення національно-культурної специфіки мовних явищ та шляхів і способів її передачі іншими мовами. Національно-мовна картина світу містить знання та погляди представників певного етносу про себе, про інші національно-расові угруповання людей, про національно-культурну специфіку світобачення і знаходить своє відображення в таких мовних одиницях, як антрополоксеми та антропофразеологізми. Серед антрополоксем предметом спеціального аналізу в аспекті перекладу доцільно виокремити підсистему етнонімів та етнофобізмів як вербалізаторів етнічних авто- та гетеростереотипів.

Зіставне вивчення етнонімів та етнофобізмів в англійській (мові оригіналу/МО) та українській (мові перекладу/МП) мовах ставить за мету виявлення і дослідження аломорфних та ізоморфних характеристик на лексичному рівні, виділення і вивчення повних та часткових еквівалентів й аналогів у двох мовах і без еквівалентних одиниць, що не мають відповідників у лексичній системі іншої мови.

Насамперед, необхідно зауважити про певні розходження у термінологічному позначенні типів міжмовних відношень. Поряд з поняттями "еквівалент" і "аналог" ряд авторів використовують терміни "тотожність", "лексична варіантність чи структурна синонімія", "стилістична синонімія" "омонімія і полісемія", "паралелі ідентичні і паралелі частково ідентичні", "семантико-компонентні відповідники", "семантично еквівалентні одиниці і семантичне відмінні одиниці", "абсолютно тотожні і семантичне тотожні фразеологічні одиниці", "міжмовні фразеологічні одиниці", "ідіоматичні відповідники", що в свою чергу, ускладнює вирішення вказаного завдання [7, с. 5-6].

Зроблений огляд літератури з цього питання свідчить, що проблема виявлення і вивчення лексичних еквівалентів й аналогів є актуальним і багатограним завданням, яке вимагає чіткого підходу до свого вирішення і, в першу чергу, чіткого визначення критеріїв виявлення еквівалентності.

Найбільш правомірним можна вважати розгляд етнонімів та етнофобізмів у трьох аспектах: семантичному, структурно-граматичному і компонентному.

Семантичний рівень вивчення етнонімів та етнофобізмів передбачає встановлення особливостей, подібностей і відмінностей між англійськими та українськими ЛО досліджуваних підсистем у семантичному плані. Цей аспект є основним, визначальним у розмежуванні аломорфних і ізоморфних явищ. На семантичному рівні ми розрізняємо сигніфікативно-денотативне значення етнонімів та етнофобізмів, їхню суб'єктивно-оцінну, функціонально-стилістичну та емоційно-експресивну конотації. Велике значення при розмежуванні таких еквівалентів набуває порівняння семного складу зіставляваних одиниць.

Структурно-граматичний рівень ставить за мету зіставлення структурних моделей етнонімів та етнофобізмів, побудованих за структурними моделями словосполучень, що як властиві обох мовах, так і специфічні для кожної з них. А також можливості адекватної заміни типових для кожної із порівнюваних мов структурно-граматичних відмінностей.

Компонентний рівень передбачає виявлення тотожних, близьких за семантикою чи різнорідних елементів у складі зіставляваних ЛО. Цей рівень є найбільш рухливим та специфічним для лексичних підсистем обох мов.

З урахуванням цих рівнів нами виділено такі типи міжмовних відношень: 1) лексичні еквіваленти (повні і часткові); 2) лексичні аналоги (повні і часткові); 3) безеквівалентні ЛО.

Результати кількісних підрахунків свідчать, що переважна більшість англійських етнонімів та етнофобізмів матеріалу спостереження належать до безеквівалентних ЛО – 150 одиниць, або 68,8%. На другому місці знаходяться лексичні аналоги – 40 ЛО, або 18,4 % слів нашої картотеки, наприклад, а на останньому місці – еквівалентні етноніми та етнофобізми – 28 ЛО, або 12,8% масиву досліджуваних слів.

Безеквівалентними вважаються етноніми та етнофобізми української та англійської мов, що не мають відповідників у лексичній системі іншої мови, наприклад: *Briar* (колючка = житель

Osgaio), *JACA* (*JustanotherCalifornianAsshole* = ще один каліфорнійський придурок), *BogTrotter* (болотяна людина = ірландець).

До міжмовних аналогів належать ЛО, що виражають однакове чи близьке значення, але характеризуються повною відмінністю чи приблизною подібністю внутрішньої форми. Для них є характерним збіг сигніфікативно-денотативного значення і суб'єктивно-оцінної конотації. До аналогів нашої картотеки відносимо ЛО, що позначають власні назви – найбільш типові імена певної етнічної спільноти: *Ghandi* (Ганді – індієць), *Gino* (Джино – італієць), *Osama* (Осама – араб); та етноніми, які утворені за семантичною ознакою «споживання їжі» представниками певного етносу: *Currymuncher* (індієць), *Cheeseeater* (француз), *LeekEater* (валієць).

Найменшу групу ЛО нашої картотеки залежно від відмінностей у плані вираження складають еквіваленти. Ступінь збігу міжмовних лексичних еквівалентів може виявлятися таким чином:

- 1) повна еквівалентність, тобто повне співвідношення плану вираження і плану змісту ЛО;
- 2) часткова еквівалентність, яка характеризується незначними відмінностями у плані вираження ЛО тотожної семантики.

Повними еквівалентами можна вважати ЛО зіставляваних мов, що мають однакове сигніфікативно-денотативне значення, суб'єктивно-оцінну, функціонально-стилістичну і емоційно-експресивну конотацію, структурно-граматичну організацію і компонентний склад. При цьому збіг структурно-граматичної організації українських і англійських ЛО передбачає врахування специфіки типологічних ознак, властивих одній мові і не характерних для іншої. Однакове сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінна конотація визначаються однаковим набором інтегральних і диференційних сем. *Fritz* та *Фріц* повними еквівалентами. Обидві ЛО належать до одиниць розмовного стилю, побудовані на однаковому образі (відповідно, співпадає емоційно-експресивна конотація), однаковий їхній компонентний склад. Аналогічними є такі приклади: *Commie*, *Tartar*, *Slant-Eye*, *Quaker*, *Redskin*.

Часткові еквіваленти характеризуються незначними відмінностями у плані вираження ЛО тотожної семантики, що можуть мати компонентний чи морфологічний характер. У більшості випадків відмінності виявляються лише у морфологічному складі ЛО, Наприклад: *Maso*, *Masopni*, (макаронник = італієць), *Paki* (=пакистанець). Сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінна конотація порівнюваних ЛО визначаються однаковим набором семантичних ознак. З точки зору емоційності, зображувальності – це сатиричні ЛО.

Таким чином, часткова лексична еквівалентність характеризується деякими відмінностями у плані вираження ЛО української та англійської мов, план змісту у них збігається.

Для досліджуваного матеріалу не характерні абсолютно тотожні лексичні еквіваленти, тобто етноніми й етнофобізми із тотожною семантикою, структурно-граматичною організацією і з тотожним компонентним складом.

Отже, лінгвістична специфіка англійських антрополексем та антропофразеологізмів створює підґрунтя для виокремлення типу міжмовних відповідників цих мовних одиниць. У нашому матеріалі дослідження, серед етнонімів та етнофобізмів ми встановили найбільшу кількість безеквівалентних ЛО, еквіваленти утворюють найменшу групу. Виокремлені типи міжмовних відповідників зумовлюють вибір адекватних перекладацьких трансформацій у процесі перекладу цих мовних одиниць.

Переклад не є механічною заміною слова однієї мови словом іншої, це не просто «перекодування» з однієї мови іншою, а складна система відношень, у якій місце кожного компонента детерміноване його значущістю в контексті ситуації, тексту, культури, досвіду, тобто когнітивними складовими свідомості, тому перекладач знаходиться в процесі мовленнєво-смысло-продукування, від якого залежить, чи зустрінуться образи світу в свідомості комуні кантів [6, с.11].

Відтворюючи етноніми та етнофобізми лінгвістичними засобами мови перекладу, слід намагатися точно передати такі суттєві ознаки ЛО, як предметно-логічне значення, образність, функціонально-стилістична та експресивно-емоційна конотації, структурно-граматична будова.

Предметно-логічне значення є основним, звільненим від образних нашарувань значення ЛО, що робить її самостійною лексичною одиницею і виступає так званим каркасом для образного наповнення, емоційного та стилістичного забарвлення.

Образ – важливий чинник смислової структури ЛО, її конотацій [5, с.7; 79, с.33]. Поняття збереження образності породжує думку про те, що ЛО, в основі якої лежить образ, повинна відтворюватися лексею також з образом, навіть якщо він буде іншим; лексема з нульовою образністю – аналогічною ЛО. У такому разі перекладач мусить керуватися чуттями мови, бо, з одного боку, прагнення будь-що зберегти певний образ може привести до втрати смислового забарвлення, буквализму; з іншого – відмова від передачі образу збіднює творчу індивідуальність оригіналу.

Функціонально-стилістична конотація пов'язана зі стилістичною функцією ЛО та її дистрибуцією. Інколи різні денотативні образи, що лежать в основі різномовних ЛО, створюють конотативні образи однакового предметно-логічного значення, але різного експресивного забарвлення. Тому експресивно-емоційна адекватність полягає у збереженні при перекладі такої ж емоційної насиченості, як і в оригіналі.

Завдяки семантиці граматичних форм та їхнім стилістичним можливостям, структурно-граматична будова ЛО має деякий вплив на його загальне значення, забезпечуючи такі властивості, як стійкість, відтворюваність ЛО. Різнномовні ЛО, що відрізняються лише структурно-граматичною будовою, не є рівнозначними з погляду контрастивістики, бо розбіжності між ними обумовлені особливостями структури й граматики відповідних мов. Однак, з погляду перекладознавства вони можуть бути рівноцінними, адже здатні адекватно відтворювати зміст.

Оптимальним рішенням під час досягнення повного еквівалента є пошук у мові перекладу ідентичної ЛО, що за всіма критеріями повністю відповідає лексемі в оригіналі. Кількість повних відповідників у двох (англійській та українській) мовах обмежена. Як було виявлено в результаті вивчення нами матеріалу спостереження, який загалом нараховує 218 відібраних із лексикографічних джерел одиниць, повні еквіваленти складають лише 12,8% (28 ЛО) від загального масиву досліджуваних одиниць.

Найчастіше при зіставному вивченні ЛО англійської та української мов спостерігається такий комплекс граматичних відмінностей: різна частота вживання інверсії, артиклі як значеннєві елементи, нормативне вживання присвійних та особових займенників тощо [4, с. 51].

Досить значну частину матеріалу дослідження представляють безеквівалентні ЛО, сума яких становить 68,8 % (150 одиниць), наприклад: *Cheese Eating Surrender Monkey* = *французи*; *Monday* = *людина афро-американського походження, котра поводить себе як білі американці*; *Spick* = *латиноамериканець* (походить від спотвореної вимови “*Do you speak English?*”). Ця лексика є найважчою для перекладу українською мовою.

Ми систематизували основні прийоми перекладу англійських етнонімів та етнофобізмів наступним чином (Див. табл.1).

Таблиця 1

Способи перекладу англійських етнонімів та етнофобізмів українською мовою

№	Спосіб перекладу	Абсолютна частота	Відносна частота	Приклади етнонімів та етнофобізмів
		у матеріалі дослідження		
1	Опис та роз'яснювальний переклад	168	77,1	<i>Casper, Wo Fat</i>
2	Приблизний переклад	40	18,4	<i>Christ-Killer</i>
3	Транслітерація/транскрипція	7	3,2	<i>Quaker, Nigger, Fritz,</i>
4	Калькування	3	1,3	<i>Redskin, Red, Slant-eye</i>
	Усього	218	100	

Опис та роз'яснювальний переклад складують основні прийоми перекладу безеквівалентних етнонімів та етнофобізмів. Основним недоліком цих трансформацій є

неможливість перекладу слова відповідною одиницею, а потреба вживати речення або навіть декілька речень. Наприклад: *Twinkle* = *anAsianpersonwhois "yellowontheoutsideandwhiteontheinside"* = людина азієцького походження за зовнішністю, але яка поводить себе як білі американці. Переклад етнофобізмів *borderjumper*, *boatniggers*, *blaxican* вимагає роз'яснювального перекладу.

Підбір перекладацьких відповідників етнонімів та етнофобізмів найбільш доцільно здійснювати шляхом калькування і дескриптивно. При цьому слід враховувати, що в основі такого підбору лежить необхідність дотримання норм мови-рецептора. Ступінь розкриття зображуваного явища за допомогою калькування значною мірою залежить від того, наскільки ЛО мови-джерела відображають суть даного явища. ЛО мови-джерела калькуються послідовно і організовуються відповідно до норм мови-рецептора, наприклад: *redskin* = червоношкірий, *panfaced* = круглолиций, *Tatar* = татарин.

Зустрічаються випадки, коли значення англійського етнофобізму передається на українську мову описово із збереженням основного змісту, але із втратою образності і виразності. Шляхом перекладу безеквівалентної ЛО мови-джерела є підбір у мові-рецепторі відповідника, який може відрізнитися образно і структурно, але вживається на позначення того ж поняття.

У досліджуваних мовах простежується ізоморфізм вираження національно-культурної символіки та внутрішньої форми етнонімів та етнофобізмів з різним ступенем еквівалентності. Ступінь семантичної еквівалентності міжмовних корелятивів характеризується динамічністю і коливається від практично повного збігу їхньої внутрішньої форми до наявності часткових відповідників і без еквівалентних номенів етнічної належності в українській та англійській мовах. Національна специфіка полягає у своєрідному членуванні світу лексичними одиницями, хоча часто найбільш вагома етноунікальна інформація виражена імпліцитно.

Існує певне співвідношення між типами етнономінацій в аспекті міжмовної комунікації англійською та українською мовами та способами їхнього перекладу: а) безеквівалентна лексика переважно перекладається *описовим перекладом*; б) фонові лексика найчастіше перекладається *роз'яснювальним перекладом*; в) еквівалентна лексика передається *способом калькування* або *підбором еквівалента*. При перекладі англійських фразеологізмів з антропонімічним компонентом українською мовою найчастіше використовуються: 1) *приблизний переклад*; 2) *описовий переклад*, тобто переклад шляхом передачі смислу англійської ФО вільним словосполученням; та 3) *комбінований переклад*.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Антонченко Т.М. Лінгвопрагматичні особливості функціонування етнонімів та етнофобізмів (на матеріалі американського варіанта англійської мови) // Вісник Київського лінгвістичного університету. Сер. Філологія. – 1999. – Т.2, №1. – С. 95-103.
2. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу: Монографія, 2-е вид., випр. і доп. – К.: Логос, 2004. – 284 с.
3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М. Изд-во ЭТС, 2001. – 424 с.
4. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. – К.: Дніпро, 1982. – 165 с.
5. Прокольева С.М. Механизмы создания фразеологической образности. – М.: Высшая школа, 1996. – 176 с.
6. Пшеннина Т.Г. «Бабы лето» vs «Indian summer»: перевод как взаимодействие когнитивных структур // Методология современной психолингвистики: Сборник статей. – Москва; Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2003. – С. 11-16.
7. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический, лингвокультурный аспекты. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 285 с.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

8. Англо-український словник: У 2 т. – Близько 120000 слів / Склад М.І. Балла. – К.: Освіта, 1996. – Т.1, Т. 2. – 712с.
9. Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow: Addison Wesley Longman Limited, 1995. – 1668 p.
10. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – 5th edn. – Oxford, New York: Oxford University Press, 1995. – 1392 p.
11. The American Heritage Dictionary of the English Language. – Fourth Edition. – Houghton Mifflin Company, 2000. – Online: <http://www.bartleby.com/61/30/L0073000.html>
12. Spears A.R. NTC's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions. – Lincolnwood: National Textbook Company, 1993. – 315 p.

ВІДОМОСТІ ПО АВТОРА

Лариса Ярова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: лінгвокультурологія, мовна картина світу, перекладознавство.